

ringsförmåga som indikator. I övrigt kan det vara svårt att operationalisera kraven. Måhända är en tänkbar indikator den utsträckning i vilken andra forskare använder resultaten. Redan en översiktlig läsning av litteraturen inom ett forskningsområde kan ge en uppfattning om vilka som präglar utvecklingen.

9. Slutkommentar

När man analyserar en forskares arbete är det möjligt att man trots checklistan tappar bort väsentliga sammanhang. Forskaren är en individ med ibland svårspecificerade egenskaper och han finns i en miljö med karakteristika, som kan vara svåra att bestämma. Ännu mera problematiskt är att visa hur dessa egenskaper och denna miljö påverkar forskningsprocessen. Det finns nästan alltid en rest som analysinstrument av den typ som här skisserats inte förmår fånga. Inte minst kan personligheten påverka framställningen på ett svårgripbart sätt. Gorges Luis Borges har beskrivit en parallellföreteelse med följande belysande parabel:

En man befolkar genom åren en rymd med bilder av länder, kungariket, berg, hav, skepp, öar, fiskar, rum, redskap, stjärnor, hästar och folk. Kort före sin död upptäcker han att den tålmodigt konstruerade labyrinten av linjer tecknar bilden av hans eget ansikte. (Borges efter Ekblom: *Molnbyggen*, 1980)

Också denna genomgång av krav som man kan ställa på läsarens inläsning av samhällsvetenskaplig litteratur präglas naturligtvis av sin författare. Några grundvalar för framställningen ska därför i korthet redovisas. En viktig utgångspunkt, som kan relateras till världsåskådning, är en bestämd uppfattning om vad en universitetsutbildning i samhällsvetenskapliga ämnen bör vara, nämligen en *vetenskaplig utbildning*.

Denna uppfattning bygger, skulle man kunna säga, på det faktum att de vetenskapliga resultaten är en funktion av forskningsprocessen. Utan att känna till processen är det inte meningsfullt att återge och inte möjligt att förstå eller värdera resultaten. Härvidlag är det inte någon skillnad på läsare från olika utbildningsnivåer. Idén att det finns färdiga, oomtvistliga, eviga resultat, som man kan sticka till studenten på grundnivå med motiveringen att man ju måste *kunna* något innan man ger sig in i den seriösa vetenskapliga debatten, är ohållbar. Vi har alla i princip samma relation till forskningsprocessen och dess resultat och måste närma oss dem på samma sätt – om än med varierande skicklighet och erfarenhet.

Till detta kommer en uppfattning om vad som är viktigt i en akademisk utbildning i samhällsvetenskapliga ämnen. Det kan rimligtvis inte vara så att den enbart eller ens primärt går ut på att studenten ska lära sig att

redovisa forskningens resultat, som ju ständigt blir obsoleta efterhand som verkligheten förändras. Inte heller är det väl meningen att han ska lära sig en bestämd modell eller teknik – också här är omsättningen stor. Istället bör målsättningen vara att han ska lära sig vetenskaplig metodologi i vid mening. Det innebär att han tillägnar sig ett sätt att ställa frågor och lösa problem som är brett tillämpligt. Därmed får han både den förmåga till kritisk reflexion, som är nödvändig för att ta ställning till alla typer av undersökningar (även exempelvis offentliga utredningar), och den flexibilitet, som behövs för att han snabbt ska kunna sätta sig in i nya problem i ett samhälle under snabb förändring.

Lennart Lundquist

Objektive og subjektive interesser – en begrebsdiskussion

Indledning

Det är ingen ny iagttagelse, at "den nationale interesse" er et af de mest omdiskuterede begreber i international politik litteraturen.¹ Lige så stærkt kritiseret som det har været, lige så uundværligt ser det ud til, at det er, både for forskere og for politikere. I hvert fald er det, også efter at det sidst blev udsat for et beslutsomt aflivningsforsøg,² blevet ved med at dukke op i videnskabelig og politisk sprogbrug. Alene denne sejlivethed tyder på, at begrebet har en berettigelse. Men med en sådan konstatering er diskussionen langt fra slut. Blandt de, der mener at begrebet er anvendeligt og måske uundværligt, er der nemlig langt fra enighed om, hvad det indeholder og hvordan det skal benyttes.

Et vigtigt stridspunkt i denne sammenhæng er, om der skal tales om subjektive eller objektive interesser.³ Kan man kun tale om interesser som værende lig med de præferencer, aktører udtrykker og handler efter? Eller kan man også med videnskabelig stringens tale om objektive interesser, uafhængigt af aktørernes aktuelle opfattelser, udtrykte præferencer og faktiske handlinger? Tilhængerne af den første position kaldes ofte subjektivist, og de har en ganske stærk affinitet til den behavioralistiske tradition, der som bekendt har været ret fremtrædende⁴ indenfor amerikansk samfundsvidenskab. Det behavioralistiske ligger i, at forskningen kun kan identificere de interesser, der fremgår af aktørernes udtalelser og iagttagelige handlinger. Her overfor mener objektivistene, at det videnskabeligt er muligt og meningsfuldt at identificere objektive interesser på et andet grundlag end den betragtede adfærd.

Den marxistiske teoridannelse er helt overvejende objektivistisk. Indenfor den traditionelle, overvejende angelsaksiske, international politik forskning er der tilhængere af begge positioner, omend subjektivisternes, som vi senere skal se, synes at være i overvægt. Dette gælder også, når vi ser på den vel nok vigtigste nyere tendens indenfor amerikansk ikke-marxistisk teoridannelse omkring international politik, nemlig den "nye politiske økonomi".⁵ Den subjektivistiske dominans inden for den ikke-marxistiske forskning opvejes dog i nogen grad af, at en så fremtrædende teoretiker som Morgenthau overvejende placerer sig som objektivist.⁶ Den relativt nye tyske kritiske fredsforskningstradition, hvis forhold til marxismen ikke er ganske entydigt, indtager også et objektivistisk standpunkt.⁷ Debatten er altså ikke kun en strid mellem marxister og ikke-marxister.

Debatten mellem subjektivister og objektivister finder iøvrigt heller ikke kun sted inden for faget international politik, men er i høj grad også udviklet i politologi og sociologi. Også her er det iøjnefaldende, at især marxister har insisteret på et objektivistisk standpunkt,⁸ mens hovedtendensen i andre retninger har spændt fra en udtalt skepsis,⁹ til en klar afvisning.¹⁰ Denne skepsis gælder dog nok især, når der tales om forskellige former for kollektive interesser. Objektive individuelle interesser er man i dele af litteraturen tilbøjelig til at acceptere.¹¹

På den ene side står altså de fleste marxister og dele af den traditionelle international politik og insisterer på et objektivt interessebegreb. På den anden side står hovedparten af den ikke-marxistiske politologi og sociologi samt en væsentlig del af international politik forskningen og afviser mere eller mindre eksplicit og definitivt at arbejde med et objektivt interessebegreb. Denne begrebslige slagmark kompliceres yderligere af, at der er splittelse i objektivisternes lejr. Realisterne, med Morgenthau i spidsen, taler om *nationale* interesser, mens marxisterne insisterer på kun at tale om *klasse*-interesser, også når det drejer sig om internationale forhold.

Forvirringen bliver ikke mindre af, at det lykkedes mere end en kombattant at indtage en mellemposition. Den forøges yderligere af, at der blandt de teoretikere, der trods alt er enige om, at det giver mening at tale om nationale interesser, langt fra er enighed, om hvad dette begreb indeholder.

Der knytter sig således i hvert fald tre væsentlige problemer til interessebegrebet i forbindelse med dets anvendelse i studiet af internationale forhold. For det første spørgsmålet om interessernes subjektive eller objektive karakter. For det andet forholdet mellem nationale interesser og klasseinteresser. Og for det tredje spørgsmålet om den nationale interesses mere præcise indhold.

Formålet med de følgende sider er at diskutere det første af disse problemer. Det følgende er altså en drøftelse af subjektive og objektive interessebegreber. Sigtet er for det første at præsentere forskellige positioner i debatten, for det andet at præcisere en marxistisk position, og for det tredje at argumentere for, at denne position ikke invalideres af den kritik, der var været rejst mod interessebegrebet som sådan og specielt mod det objektive interessebegreb.

Da drøftelsen nu er koncentreret om netop det subjektive og objektive ved de forskellige interessebegreber, foretages den på et abstrakt plan, hvor det for argumentationen er underordnet, om der tales om individ-, klasse- eller nationale interesser. Bortset fra forskellige eksempler tales der derfor oftest helt ubestemt om aktør-interesser.

1. *Det subjektive interessebegreb*

"The national interest is whatever the officials of a nation seek to preserve and enhance. The national interest is whatever the nation i. e. the decisionmaker decide it is".¹² Så simpelt kan den subjektivistiske opfattelse udtrykkes. En dansk formulering af det samme synspunkt, dog med speciel reference til indenrigspolitiske forhold, finder vi hos Poul Meyer: "Som empirisk fænomen må gruppeinteressen imidlertid defineres behavioristisk som de standpunkter, interessegruppen indtager, og de krav, den fremsætter overfor andre grupper".¹³ Aktørens interesse er altså hverken mere eller mindre end de præferencer denne giver udtryk for igennem ytringer eller igennem adfærd, selvfølgelig især den slags adfærd, der umiddelbart kan ses at sigte på opnåelse af et eller andet mål.

Som tidligere nævnt er der ganske mange teoretikere, der anvender et subjektivistisk interessebegreb. For en dels vedkommende sker dette uden nogen nævneværdig diskussion af forholdet mellem subjektive og objektive interesser. Det gælder f.eks. for Charles A Beard,¹⁴ der er en af de tidligere klassikere på dette felt, men også for en række moderne teoretikere.¹⁵ Andre tager diskussionen op, og når ad denne vej til en formulering af den subjektivistiske position. Det gælder således Erik Rasmussen,¹⁶ der afviser et objektivt interessebegreb med den begrundelse, at det er uforeneligt med den videnskabelige værdirelativisme – en argumentation vi senere kommer tilbage til. Derefter tilslutter Rasmussen sig Meyers ovenfor citerede definition, med henvisning til dens empiriske anvendelighed.

Denne argumentation for at afvise et objektivt interessebegreb genfinder vi helt tydeligt hos James Rosenau.¹⁸ Han kritiserer netop tilhængerne af et objektivistisk begreb for, at de i virkeligheden blot lægger deres egne værdier og præferencer ind i definitionen af den

objektive interesse.

Der er altså to hovedargumenter for at arbejde med et subjektivistisk interessebegreb. For det første er det empirisk anvendeligt i og med at det så at sige allerede er operationaliseret. Interessen er de mål aktøren forfølger, og de kan umiddelbart undersøges. For det andet undgår man at blande forskernes opfattelser af, hvilke mål aktøren burde forfølge, ind i undersøgelsen.

Det skal dog bemærkes, at disse forhold ikke forhindrer subjektivisterne i at foretage en teoretisk diskussion af, hvad en given aktør bør gøre. Faktisk handler megen teoretiseren over den nationale interesse om, hvilke mål den ene eller anden stat bør forfølge, og hvorledes de bør prioriteres.¹⁹ Men dette sker altid på grundlag af en mere eller mindre udførlig angivelse af de værdipræmisser, hvorpå diskussionen hviler.

Men i forbindelse med samfundsanalyser, der ikke har et sådant *policy* sigte, virker det subjektive eller behavioralistiske interessebegreb, som det er præsenteret ovenfor, altså ganske let anvendeligt, og befriet for de problemer, der er knyttet til et objektive interessebegreb. Ganske problemfrit er det imidlertid ikke. Allerede før vi når frem til den kritik man fra objektivistisk side retter mod subjektivisternes, dvs allerede på subjektivisternes eget grundlag, kan der påvises nogle vanskeligheder ved begrebet.

Nogle af disse hænger sammen med, at man som regel knytter interessen til kollektive aktører (stater, partier, klasser, grupper), der jo imidlertid altid er ledet og repræsenteret af individer. Hvorledes kan den kollektive aktør-interesse skelnes fra de pågældendes individuelle interesser? Man kan jo ikke i princippet udelukke, at de ledende individer har særinteresser, der adskiller sig fra kollektivets, og man kan kun identificere interesserne ved hjælp af interesserepræsentanternes udsagn og adfærd. En anden vanskelighed af samme karakter er, at man ikke altid kan være sikker på, at ledernes udsagn gengiver de mål, der rent faktisk forfølges.²⁰

Dette problem er søgt løst, bl.a. af Krasner i hans behandling af USA:s nationale interesse. Ikke et hvilket som helst mål, der er erklæret eller søgt opnået i den faktiske adfærd af de ledende politikere, kvalificerer nu til betegnelsen den nationale interesse. Krasner stiller nogle yderligere krav. For det første skal der være tale om mål, der forfølges med en vis konstans over en længere periode, og for det andet skal der være tale om generelle mål, ikke enkeltpersoners eller gruppers præferencer.²¹ Det første af disse kriterier synes ikke at volde yderligere vanskeligheder. Det andet stiller imidlertid straks forskeren overfor nye problemer, idet man nu får brug for at kunne skelne mellem individuelle, gruppemæssige og nationale interesser, uafhængigt af aktørernes egne udsagn og handlinger. Det ser således ud som

om denne vanskelighed ved det subjektivistiske interessebegreb får Krasner til – ad bagvejen – at åbne op for en objektivistisk position.

Dette betyder, at Krasner ikke kan henregnes entydigt til den ene eller anden position, og altså i denne sammenhæng indtager en mellemstilling.

Et beslægtet problem er, at der ikke altid vil være enighed mellem de ledende repræsentanter for en given aktør om, hvad den fælles interesse går ud på.²² Igen står forskeren overfor en vanskelig, for ikke at sige uløselig opgave, når interessen ønskes identificeret. Det er denne vanskelighed, der er den vigtigste grund til, at Rosenau vælger helt at opgive at anvende den nationale interesse som analytisk kategori.²³ Denne vanskelighed lod sig dog nok løse, også på et subjektivistisk grundlag, hvis man med Krasner valgte at se på mål, der blev forfulgt med en vis konstans over længere tidsrum. Rosenaus totale skepsis overfor begrebet synes altså ikke velbegrundet.

Det sidste problem, der her skal omtales, er af en nogen anden karakter. Det udspringer af, at man i den dagligdags anvendelse af interessetermer ofte tenderer mod at indtage en objektivistisk position.²⁴ Det kan således ganske tvangsfrit diskuteres, om den ene eller anden person eller gruppe helt ud har forstået sine egne interesser. Det forekommer derfor unaturligt at vælge en streng behavioralistisk definition. Poul Meyer illustrerer dette problem, idet han taler om særlige situationer, hvor man kan tale om interesser som: "visse alment anerkendte målsætninger for bestemte grupper . . . man går ud fra interessen som en given kendsgerning, der slet ikke behøver nogen verifikation".²⁵ Som eksempel nævner Meyer bl.a., at man i mange situationer kan gå ud fra, at arbejderne er interesseret i højere løn. Her har vi altså en situation, hvor forskeren på forhånd ved, hvad en given aktørs interesse er.

Meyer forlader dog straks denne åbning i objektivistisk retning, og vender tilbage til behavioralismen, idet han videre siger, at en sådan påstand imidlertid altid kan afprøves empirisk.

Der er ikke her tale om nogen logisk inkonsistens eller utilstrækkelig empirisk anvendelighed ved det behavioralistiske interessebegreb. Men de citerede bemærkninger kan ses som et symptom på, at den subjektivistiske position fjerner sig fra en mere umiddelbar forståelse af, hvad interesser egentlig er for noget, på en måde der ikke er helt tilfredsstillende. Iøvrigt har Balbus peget på, at denne spænding mellem en umiddelbart objektivistisk forståelse og en behavioralistisk begrebsudvikling i subjektivistisk retning var ganske markant tilstede hos en af de moderne sociologer, der først underkastede interessebegrebet en videnskabelig behandling, nemlig Arthur Bentley.²⁶ Dennes efterfølgere har derimod i det store og

hele ignoreret dette problem.

Men selvfølgelig er det muligt – og måske også i nogle situationer hensigtsmæssigt – at vælge begrebsfastlæggelser, der til dels går på tværs af hverdagsproget. Så konklusionen på disse overvejelser er, at et subjektivt interessebegreb, omend ikke helt så problemfrit som det umiddelbart kan se ud til, sagtens kan gives en logisk konsistent og empirisk anvendelig udformning. Et sådant begreb anvendes da også med gode resultater i den tidligere omtalte nye "politisk økonomi" retning²⁷ inden for international politik.

2. Objektive interessebegreber

Det centrale i den objektivistiske position er som tidligere nævnt, at man hævder, at det er muligt at afgøre, hvori en given aktørs interesser består, uafhængigt af den pågældende aktørs udsagn og adfærd. For Morgenthau er nationalstatens interesse således at opnå magt, for marxisterne er borgerskabets interesse at akkumulere, mens det er arbejderklassens interesse på kort sigt at reducere merværdiraten, på langt sigt at ophæve kapitalforholdet.

Nu er der imidlertid forskel på, hvorledes forskellige teoretikere formulerer og begrundet den objektivistiske position. I den marxistiske tradition, samt i den tyske kritiske fredsforskning, er argumentationen ganske udfoldet, mens Morgenthau ikke direkte behandler problemet – og som tidligere nævnt kan det diskuteres, om han nu også er objektivist.

a. Morgenthau

Da nu Morgenthau har så central en placering i debatten, er der grund til først at se nærmere på hans interessebegreb.

I mange formuleringer gør Morgenthau statsmændenes tanker og handlinger til noget centralt for identifikationen af den nationale interesse, f.eks.: "We assume that statesmen think and act in terms of interest defined as power".²⁸ Som påpeget af Jahn tillægger han generelt de ledende politikeres værdier og traditioner stor betydning.²⁹ Dette minder jo en del om den subjektivistiske opfattelse, og det er da også dette, der får Jahn til at mene, at det er tvivlsomt om Morgenthau er objektivist.

Imidlertid mener jeg, at det er rimeligere at tolke Morgenthau på en anden måde, især hvis man lægger vægt på de teoretiske grundprincipper, han præsenterer i indledningen til sit hovedværk under overskriften "six principles of political realism". Her siger Morgenthau, at politik er styret af objektive love, der er uafhængige af vore præferencer.³⁰ Vi kan opnå indsigt i disse love, og dermed blive i stand til at handle mere rationelt, men vi kan ikke ændre dem. Menneskenes tanker og handlinger er således af sekundær natur, når det drejer sig om at

forstå de kræfter, der er bestemmende for den politiske udvikling.

Et centralt begreb i denne sammenhæng er netop "den nationale interesse". Her er Morgenthau ganske vist ikke helt klar. Han siger, at vi går ud fra, at statsmændene tænker og handler "in terms of interest defined as power". Men samtidig insisterer han på, at den nationale interesse er noget andet end statsmændenes motiver og præferencer, noget dybereliggende,³¹ der kan give os bedre indsigt i den politiske adfærd end agenternes egne tanker kan: "Thinking in terms of interest defined as power, we think as he (statsmanden) does, and as disinterested observers we understand his thoughts and actions perhaps better than he, the actor on the political scene, does himself".³²

Nationerne stræber efter magt, og den nationale interesse er at opnå magt. Som sådan er den nationale interesse en "objektiv kategori", der har "universel gyldighed".³³ Bag statsmændenes tanker og handlinger ligger der altså en mere fundamental virkelighed, nemlig den nationale interesse. Det forekommer rimeligt at tolke Morgenthau på den måde, at der her er tale om en af de objektive love, der styrer politikken: politikken er determineret af interesserne.³⁴

Morgenthau er dog på ingen måde en simpel mekanisk determinist. For det første er det klart, at statsmændenes adfærd kun repræsenterer en tilnærmelse til den nationale interesse. Interessen kan forfølges mere eller mindre klogt, oplyst etc, og politikerne skal bl.a. vurderes ud fra deres evne til at gøre dette.³⁵ Det kan måske siges på den måde, at interessen angiver en slags idealkurs, der aldrig følges fuldstændigt, – men som den faktiske adfærd vil tendere mod at svinge omkring, og hele tiden nærme sig. For det andet skal den abstrakte nationale interesse – at søge magt – altid tillempes de konkrete forhold: "the kind of interest determining political action in a particular period of history depends upon the political and cultural context within which foreign policy is being formulated".³⁶

Morgenthaus ræsonnement kan måske lade sig sammentrænge som følger: vi kender altid nationernes interesse helt abstrakt, nemlig at opnå mest mulig magt. I enhver historisk konkret situation eksisterer der nu en konkretisering heraf (der selvsagt er ganske kompleks, men det ser vi bort fra her) som en objektiv realitet. Statsmændene søger – bevidst eller ubevidst – at handle i overensstemmelse med denne interesse. Teoretikerens opgave er, hvis han i situationen ønsker at hjælpe statsmændene, så korrekt som muligt at fremanalysere den nationale interesse. Derved hjælper han politikerne til at handle rigtigt. Hvis teoretikeren efterfølgende ønsker at forstå og forklare politikerens handlinger, er opgaven ligeledes at fremanalysere den nationale interesse, da

denne i en vis forstand er årsag til handlingerne, handlingerne repræsenterer altid en mere eller mindre vellykket forfølgelse af den nationale interesse.

For så vidt har vi her grundræsonnementet hos de fleste objektivister. Hvis vi erstatter "statsmænd" og "nation" med "individ", og erstatter "national interesse" og "magt" med "nytte", vil vi få grundtankegangen hos de individorienterede objektivister, der med rødder tilbage til utilitaristernes nyttekalkyler diskuterer, hvad enkelte menneskers objektive eller sande interesser er.³⁷ Individernes adfærd er bestemt af deres stræben efter nytte. På en tilsvarende måde optræder klasseinteressen i den marxistiske tradition. Det fælles tema er altså, at der ikke er nogen simpel og mekanisk sammenhæng, men at det gælder som tendens, at interessen bestemmer adfærd. Følgelig analyserer og forstår vi adfærd ved at henvise til interessen – omend ikke kun det. En fuldstændig analyse må tage højde for den proces, hvori aktøren søger at opnå erkendelse af egen interesse og omsætte denne indsiget i handling. Den objektivistiske position indebærer altså ikke, at aktørens bevidsthed overspringes eller ignoreres. Men dette ændrer ikke ved, at interessen for objektivisterne er en realitet, der går forud for aktørens erkendelse, og som lader sig fremanalysere uafhængigt af aktørens udsagn og handlinger.

Denne objektivistiske grundposition, som vi altså fandt hos Morgenthau, afføder straks et nyt spørgsmål, nemlig hvorledes man identificerer de objektive interesser. Morgenthau hævder som sagt, at den nationale interesse er at opnå magt. Spørgsmålet er så: hvordan kan vi være så sikre på det? Med hvilken begrundelse kan forskeren hævde, at dette generelt er tilfældet? Vi kan hos Morgenthau finde to helt forskellige svar på dette spørgsmål, det ene eksplícit, det andet implícit men formuleret af nogle af Morgenthaus efterfølgere indenfor den realistiske tradition.

Det eksplícitte svar er, at stræben efter magt er en fundamental egenskab ved den menneskelige natur. Helt generelt gælder det, at "politics, like society in general, is governed by objective laws that have their roots in human nature".³⁸

Nu er Morgenthau selvfølgelig klar over, at samfundet ændrer sig, og at forhold, der er karakteristiske for en historisk periode, måske slet ikke findes i en anden. Dette gælder imidlertid ikke magtstræbet, der er en fundamental egenskab ved mennesket:

"The situation is, however, different when we deal not with social arrangements and institutions created by man, but with those elemental *bio-psychological drives* by which in turn society is created. The drives to live, to propagate and to dominate are common to all men".³⁹ (Min kursivering)

Efterfølgende hedder det om det centrale i international politik: "The essence of international politics is identical with its domestic counterpart. Both domestic and international politics are a struggle for power . . . The tendency to dominate, in particular, is an element of all human associations".⁴⁰ At nationernes nationale interesse er at stræbe efter magt, er altså i sidste ende begrundet ved henvisning til fundamentale "bio-psykologiske" egenskaber ved den menneskelige natur. Dette er altså Morgenthau eksplícitte svar på spørgsmålet. Nu er Morgenthau imidlertid ikke ganske entydig i alle sine formuleringer, og dette kan lede os på sporet af en anden implícit begrundelse for, at den nationale interesse er at opnå magt. Som tidligere nævnt er Morgenthau grundlæggende aksiom, at statsmændene handler på grundlag af den nationale interesse, "defined in terms of power". Magten er altså det basale i interessen. Men andetsteds formulerer han det anderledes. F.eks. hedder det: "Whatever the ultimate aims of international politics, power is always the immediate aim".⁴¹ Der åbnes altså for den opfattelse, at magten kan opfattes som et middel, hvormed andre mål kan realiseres – "As means to the Nation's Ends", som overskriften til det pågældende afsnit lyder. Lidt senere får vi det formuleret endnu stærkere: "Whatever the material objectives of a foreign policy, such as the acquisition of sources of raw materials, the control of sea lanes, or territorial changes, they always entail control of the actions of others . . .".⁴² Magten, dvs. evnen til at kontrollere andre, er her tydeligt placeret som et middel, hvormed andre interesser kan opnås. Denne tvetydighed har irriteret mange Morgenthau læsere: er magten det centrale i den nationale interesse, eller er den blot et middel, hvormed andre interesser realiseres? Hvis vi holder fast i magtstræbet som en grundlæggende menneskelig egenskab, så må magten være et mål i sig selv – men hvorfor så overhovedet diskutere magten som middel? Og omvendt – hvis vi accepterer magten som middel – så er det vel heller ikke nødvendigt at begrunde magtstræbet i den menneskelige natur? Man kan jo sagtens argumentere for, at netop fordi magt er så væsentligt et middel til at opnå andre mål med, eller realisere interesser om man vil, så bliver dette at besidde magt også nødvendigvis til et relativt selvstændigt delmål. Denne argumentation kan så underbygges med henvisning till det internationale systems karakter. Eksistensen af mange suveræne nationalstater uden en overordnet verdensstat gør, at de enkelte stater permanent er potentielt truede af de andre staters magt – hvorfor deres eneste mulighed for at sikre egne interesser er, at forøge den egne magt. Det er denne anden argumentationstype, der er implícit hos Morgenthau. Størstedelen af hans omfattende gennemgang af international politik som magtkamp (del II) og magtbalance

(del IV) bevæger sig netop på et systemniveau, og refererer kun yderst sjældent til den menneskelige natur. Han diskuterer, hvorledes forskellige magtressourcers fordeling i det internationale system betinger nationalstaternes adfærd, hvorledes de for at varetage deres interesser er nødt til at stræbe efter magt, og med hvilke forskellige metoder de kan gøre det. Intetsteds – det skal understreges – fremkommer han med udsagn, der kan læses som forsøg på direkte at begrunde magtstræbet som en nødvendighed, der følger af det internationale systems karakter, men han leverer faktisk en stor del af argumentationen for dette synspunkt.

b. Interesse og samfundsstruktur

Når jeg har fremhævet den implicite tilstedeværelse af en anden begrundelse for den nationale interesses indhold hos Morgenthau, er det dels for at illustrere, at hans teoridannelse ikke er ganske entydig, men især er det fordi, denne anden begrundelse er af en type, som er karakteristisk for nogle af de andre forsøg på at definere objektive interesser. At begrunde nationalstaternes magtstræb med henvisning til det internationale systems karakter er jo nemlig det samme som at begrunde det med henvisning til en *samfundsmæssig struktur*. Denne begrundelsesform findes i mere udviklet form i forskellige teoretiske traditioner.

Kjell Goldmann forsøger i sin bog *Det internationale systemet – en teori och dess begränsningar*¹³ at systematisere og sammenfatte de grundlæggende elementer i den tradition, der almindeligvis kaldes systemteori – en tradition, der i nogen grad er præget af Morgenthau tankegang. En af de centrale pointer for Goldmann er netop, at systemets anarkiske struktur er en af dets grundlæggende egenskaber, og at dette har væsentlige konsekvenser for staternes adfærd.⁴⁴ For Goldmann er det grundlæggende i staternes adfærd deres stræben efter autonomi,⁴⁵ men af denne stræben følger, på grund af systemets karakter, bestemte former for magtpolitik. Dertil kommer imidlertid, at staterne også stræber, eller kan stræbe, efter andre mål end netop autonomi – der vil således altid være stater, der har mere vidtgående mål.⁴⁶ Dette beror ikke på det internationale system, men på de pågældende samfunds indre karakteristika. International politik skal derfor forklares ved et samspil mellem indre og ydre faktorer.⁴⁷ Det vigtige i nærværende sammenhæng er imidlertid, at Goldmann viser, at man kan nå frem til resultater, der minder en del om Morgenthau, men helt uden at inddrage aksiomer om menneskets natur. Goldmann udleder jo determinanterne for statsadfærden, herunder magtstræbet, af samfundsmæssige forhold. Dels af det internationale systems struktur, og dels af forholdene i det enkelte samfund. (Hvorvidt det er strukturelle forhold i det enkelte samfund, der betyder noget, udtaler han sig dog ikke om).

Nu er Goldmann imidlertid ikke det bedste eksempel at anvende i nærværende sammenhæng, da han ikke benytter interessebegrebet. Han er medtaget, fordi han eksemplificerer den argumentationsform, der begrunder staternes adfærd i samfundsmæssige strukturer. Endnu tydeligere finder vi denne argumentationsform i den tidligere omtalte nyere kritiske fredsforskning.⁴⁸ Raimund Seidelmann foretager således en eksplicit sammenkædning af interessebegrebet med samfundsstruktur og aktøradfærd: "So schliesst sich die logische Kette: die Struktur weist dem gesellschaftlichen Akteure einen bestimmten inhaltlichen Rahmen für seine Handlungen zu. Dieser Rahmen wird unter dem Prinzip der Interessenrealisierung durch Verhalten gefüllt. Durch das Einräumen aber von Entscheidungsalternativen – innerhalb dieses Rahmens – wird die Flexibilität hergestellt, die notwendig ist, um auf veränderte Bedingungen für die Interessenrealisierung optimal zu reagieren".⁴⁹

Samfundsstrukturen definerer altså et bestemt handlingsrum for aktørerne, og aktørerne udfylder dette med deres adfærd, styret af interesserealiseringsprincippet. Der er dog ikke tale om en mekanisk adfærdsdetermination. Indenfor det fastlagte handlingsrum er der plads til fleksibilitet, der er beslutningsalternativer. Aktøren er simpelthen defineret ved interessen, nemlig som en enhed, der omsætter interesse i adfærd,⁵⁰ og den objektive interesse – "die Grundorientierung eines Akteurs gegenüber seiner Umwelt"⁵¹ – er bestemt ved det handlingsrum, som den samfundsmæssige struktur fastlægger. En anden kritisk fredsforsker – Egbert Jahn – formulerer det samme på en lidt anden måde: "Interessen sind die Grundrichtungen der in der Gesellschaftsstruktur angelegten Verhaltensweisen und Tendenzen der gesellschaftlichen Akteure. Die Identifizierung von Interessen im internationalen System ist demnach von der Struktur dieses Systems und seiner adäquaten Erfassung abhängig".⁵² Med dette sidste citat er den metodologiske pointe også trådt klart frem: tilhængerne af et objektive interessebegreb hævder, at det kan lade sig gøre for forskningen at identificere aktørinteresser uafhængigt af aktørernes udsagn og handlinger, på grundlag af en analyse af aktørernes placering i samfundsstrukturen.

Dermed bliver det også klart, som Jahn citatet påpeger, at meget afhænger af, hvorledes man analyserer samfundsstrukturen. Dette gælder også det spørgsmål, der stadig er ubesvaret, nemlig hvad koblingen mellem struktur og interesse egentlig går ud på, og i hvilken forstand interessen determinerer adfærden, når dette ikke sker mekanisk. Svarene herpå vil i høj grad afhænge af, hvorledes den strukturelle analyse ser ud, hvilken samfundskonception den rummer, og hvilken teoretisk ramme den er formuleret inden for. Derfor skal forsøget på at indkredse det objektive interessebegreb yderligere

finde sted med reference til en bestemt tilgang til den strukturelle samfundsanalyse, nemlig den marxistiske.

c. *Det marxistiske interessebegreb*

Begrebet "objektive interesser" spiller en væsentlig rolle i den marxistiske teoridannelse, hvor det vel har en lige så central placering som begrebet "national interesse" har hos Morgenthau. I mange konkrete analyser forekommer begrebet uundværligt, og påvisningen af bestemte samfundsmæssige forholds overensstemmelse med visse objektive klasseinteresser og modstrid med andre er ofte en af de ting, der adskiller marxistiske fra ikke-marxistiske analyser. Og sidst men ikke mindst drejer det politisk-taktiske element i den marxistiske teoriudvikling sig i en vis forstand altid om at fastlægge, hvad arbejderklassens interesser i en given historisk-konkret situation består i.

I lyset af denne centrale placering er det lidt overraskende, at der er så få bidrag til begrebets nærmere bestemmelse og præcisering.⁵³ Vi kan derfor ikke i den foreliggende teoridannelse hente svar på alle de spørgsmål, der rejser sig i forbindelse med begrebet, men skal dog forsøge i det følgende, at besvare nogle af de vigtigste spørgsmål med støtte i de eksisterende bidrag.

På et væsentligt punkt adskiller den marxistiske tradition fra de tidligere nævnte. Morgenthau taler om *nationens* interesser. I dele af den angelsaksiske teori taler man om *individinteresser*, mens i den kritiske fredsforskning diskuteres både *individ*, *gruppe*, *klasse* og *nationale interesser*.⁵⁴

Inden for marxismen taler man derimod så godt som udelukkende om *klasseinteresser*, omend der også foregår en diskussion af det betimelige heri.

Hvad vil det nu sige, at noget er i en classes objektive interesse og at noget andet ikke er? Ved at insistere på det objektive interessebegreb har man på forhånd udelukket alle svar, der rummer en henvisning til klassemedlemmernes udtalte eller ikke-udtalte præferencer, ønsker og hensigter. Ud fra en dagligdags forståelse af interessebegrænsningen er der imidlertid ikke tvivl om, at udsagnet rummer en dom om, hvad der er godt for den pågældende klasse. Hvad bygger et sådant udsagn på?

Den marxistiske argumentationstype er her af samme slags som den, der blev omtalt i det foregående, dvs at den er af strukturel karakter. Interessebegrebet hviler altså ikke på udsagn om den menneskelige natur. Det karakteristiske er, at klasseinteressen hænger snævert sammen med det strukturelle grundlag for den pågældende klasse.⁵⁵ Interessebegrebet kan kun forstås i sammenhæng med en række andre begreber i den marxistiske teoridannelse, specielt de sammenhængende begreber samfundsstruktur og klasse. Kernen i det objektive interessebegreb er nemlig, at analysen af de sam-

fundsmæssige strukturer sætter os i stand til at afgøre, hvilke tilstande der bedre sikrer forskellige klassers eksistens, reproduktion og udvidede reproduktion, end andre tilstande. En given tilstand er i overensstemmelse med en classes objektive interesser, hvis denne tilstand rummer en sikring af væsentlige eksistensbetingelser for den pågældende klasse. En given ændring af den samfundsmæssige tilstand er i en classes interesse, hvis ændringen giver klassen bedre eksistensbetingelser.

I samfundsanalysen er klasserne bestemt med udgangspunkt i de økonomiske, politiske og ideologiske strukturer. Disse strukturer fordeler individerne i klasser, der indtager forskellige positioner i den samlede arbejdsdeling. Under en anden synsvinkel er en sådan fastlæggelse af klassernes eksistens også en fastlæggelse af deres interesse, idet den strukturelle analyse samtidig rummer en fastlæggelse af betingelserne for klassernes reproduktion og udvidede reproduktion. I den forstand kan man gå så vidt som til at sige, at klasserne er definerede ved deres interesser, klassebegrebet og det objektive interessebegreb hænger snævert sammen og er faktisk to sider af samme sag.

Det grundlæggende aksiom er altså, at klassernes interesse er eksistens, reproduktion og udvidet reproduktion. Det skal med det samme tilføjes, at der heri ligger mere end den blotte fysiske overlevelse,⁵⁶ men samtidig, at dette "mere" ikke er gjort til genstand for særligt omfattende teoretisering, snarere tværtimod. Man kunne her introducere "behovsproblematikken", der jo er diskussion af hvilke kvalitative krav forskellige klasser i forskellige historiske perioder har til "eksistensen". Et andet, og formentlig nok så frugtbart udgangspunkt for den videre teoriudvikling kunne formentlig tages i begrebet "livsform", som det er udviklet af T. Højrup i forbindelse med en analyse af fiskersamfund ved Limfjorden.⁵⁷ Her er det for det første tydeligt, at livsformen er noget i høj grad klassespecifikt, og for det andet, at der i livsformen er indskrevet en række normer og værdier, der dækker tilværelsens økonomiske, politiske, sociale og kulturelle aspekter.⁵⁸ Med udgangspunkt heri kunne man måske formulere klassernes grundlæggende eksistensinteresse som den, i størst muligt omfang at udfolde den livsform, der er indeholdt i og bestemt af klassens forhold til produktionsmidlerne. Et sådant interessebegreb vil i hvert fald have den forhold, at det umiddelbart peger på, at der indgår andet og mere end overlevelse og snævre økonomiske forhold i klasseinteresserne.

Hvorfor er interessebegrebet egentlig så vigtigt i stats- og klasseteori? Det er det, fordi interesserne hævdes at have en praksisdeterminerende karakter: klassernes adfærd er bestemt af deres interesser. Den historiske materialisme er en dynamisk teori, der gerne vil beskrive og forklare samfundenes udvikling og forandring. Et ho-

vedprincip er, at forandring er et resultat af modsætninger, eller med en anden formulering, at klassekampen er historiens drivkraft, og klassekampen er netop en kamp mellem modsatrettede interesser. I den forstand udgør interessebegrebet en kobling mellem strukturanalyse og analyse af den historiske proces og klassernes rolle heri: Den historiske proces er identisk med den samlede sociale praksis, og denne har karakter af kamp mellem interesser, der er effekter af samfundsmæssige strukturer.⁵⁹

Interessernes praksisdeterminerende karakter hævdes imidlertid kun som tendens, der er ingen direkte mekaniske sammenhæng mellem klasseinteresser og klassepraksis.⁶⁰ Her ligger et af teoriens åbne forskningsfelter: hvorledes dannes klassernes bevidsthed om egne interesser, hvorledes artikuleres og organiseres klasserne med henblik på interessevaretagelse, og under hvilke betingelser er der større eller mindre overensstemmelse mellem de strukturelt bestemte interesser og de artikulerede og organiserede interesser? Forholdet kompliceres af, at måden, hvorpå en klasse artikulerer og organiserer sine interesser, selv er genstand for kampen mellem klasserne.⁶¹

Når interessebegrebet skal gøres anvendeligt i konkrete analyser, er der yderligere nogle forhold ved det, der skal fremhæves. I den abstrakte teori kan vi entydigt fastlægge klassernes interesser på grundlag af teorierne om de forskellige produktionsmåder, hvori klasserne er funderede. Men i en historisk konkret situation er interesserne altid *konkrete, relationelle og dynamiske*.⁶²

De er *konkrete* i den forstand, at klasserne aldrig eksisterer i virkeligheden i deres teoretisk rene form, men altid i en specifik udformning i en unik kombination med andre klasser. Interessene er derfor bestemt som de samfundsmæssige tilstande og ændringer, der i den specifikke historiske situation, under de givne konkrete omstændigheder, vil give den pågældende klasse bedre eksistensbetingelser.

At interessene er *relationelle* følger til dels af det foregående, i den forstand at interessene er bestemt af, hvilke andre klasser, der findes i samfundet og hvilke interesser de har. Hvis der eksempelvis findes klasser med delvist sammenfaldende interesser, vil de begge have interesse i at indgå en alliance, og omvendt, hvis en klasse står overfor flere klasser med delvist sammenfaldende og delvist modstridende interesser, vil den første klasse have interesse i at undgå en sådan alliance mellem de sidstnævnte. En klasse kan muligvis have interesse i at renoncere på visse egne interesser med henblik på at opnå en alliance osv. Men derudover er interessene også *relationelle* på den måde, at de er bestemt af det aktuelle styrkeforhold mellem klasserne, der bl.a. beror på de enkelte klassers magtressourcer og forholdene der

i mellem. Sagt på en anden måde: på de ene side fastholdes det, at der med udgangspunkt i den abstrakte teori kan fastlægges nogle konstante langsigtede eller grundlæggende interesser, men på den anden side er de umiddelbare interesser i den konkrete situation bestemt af, hvad der er muligt at opnå, under hensyntagen til forholdet mellem den egne classes magtmidler og andre classes interesser og magtpositioner.

Interesserne er *dynamiske* i den forstand, at når samfundsforsholdene ændrer sig, så ændres også interessernes konkrete udformning. Dette kan nemt illustreres med et klassisk eksempel: et ungt industrielt borgerskab, der ikke er internationalt konkurrencedygtigt og producerer for et umættet hjemmemarked, vil have interesse i en protektionistisk handelspolitik. Hvis dette borgerskab i ly af beskyttelsen udvikler sig, bliver konkurrencedygtigt og mætter hjemmemarkedet, vil det i den nye situation have interesse i frihandelspolitik. Hvis det dernæst bliver overhalet af mere effektive producenter i andre lande, vil det få interesse i forskellige eksportsubsidier og andre foranstaltninger, der kan styrke det i konkurrencekampen. I denne sammenhæng kan vi bedre forstå, hvorfor Poulantzas' metafor er så velvalgt. Interessene er en horisont for klassernes handle, siger han:⁶³ ligesom horisonten flytter interessene sig, mens man går.

Disse forhold – at interessene er konkrete, relationelle og dynamiske – bevirker, at der kan være betydelige vanskeligheder forbundet med at identificere en given classes interesser i en given situation. Der er *ikke* i statsteorien, som den ser ud idag, udviklet almene retningslinier for, hvorledes dette skal gøres.⁶⁴ Det kan dog siges, at en sådan identifikation i det mindste kræver, at hovedtrækkene i samfundstrukturen og klasseforholdene er fremanalyseret, og at den pågældende classes konkrete strukturelle grundlag er nogenlunde præcist fastlagt. Herefter består interessefastlæggelsen i en vurdering af forskellige samfundstilstandes – strukturers og klassepraksissers – betydning for den pågældende classes eksistensbetingelser. Opgaven gøres dog noget nemmere af, at man som regel aldrig vil forsøge at fastlægge en classes interesser in toto, men derimod fokusere på interessene i forhold til bestemte sagsforhold. Nærmere kan man formentlig ikke komme en besvarelse af dette spørgsmål på nuværende tidspunkt, med mindre man begynder på en diskussion af en række eksempler. Dette skal ikke ses som udtryk for en svaghed ved den abstrakte teori, eller ved interessebegrebet. Det er vel meget naturligt, at man i en situation, hvor forsøgene på at anvende et abstrakt begreb i konkrete analyser er relativt få og nye,⁶⁵ i en periode er nødt til at prøve sig frem, i en forventning om, at det vil være muligt at formulere mere præcise retningslinier for begrebets anvendelse,

når flere erfaringer er indvundne.

Det sidste problemfelt, der skal omtales her, angår forholdet mellem statens virkemåde og klasseinteresserne. I statsteorien er grundbegreberne defineret i forhold til hinanden på den måde, at den klasse, hvis grundlæggende interesser varetages af staten, siges at være den dominerende klasse. Staten repræsenterer og udøver denne klasses magt. Det ligger således i begrebet for den kapitalistiske stat, at denne, som sammenholdsfaktor for en kapitalistisk samfundsformation, udøver kapitalistklassens magt. Dette udtømmer imidlertid langt fra emnet. Borgerskabet kan være splittet i forskellige fraktioner med forskellig magt, således at disses interesser i forskelligt omfang tilgodeses. Endvidere kan dominerende klasser i varierende grad have magt, dvs have evnen til i større eller mindre grad at tilkæmpe sig indrømmelser. Om styrkeforholdet mellem forskellige klasser og fraktioner kan der ikke siges noget a priori, heller ikke indenfor rammerne af en bestemt stats- og samfundstype. Disse styrkeforhold kan derimod afdækkes empirisk igennem analyser af samfundsudviklingen og statens politik. Det er i denne sammenhæng, vi ofte taler om *statsfunktioner*: en given statslig interventionsmåde fremmer tilstande, der svarer til bestemte klassers eller fraktioners interesser. Statsinterventionerne er dermed funktionelle i forhold til disse klassers eksistensvilkår. Sådanne forhold kan afdækkes gennem empiriske analyser, når disse er styret af en strukturel analyse, hvori klasse- og interessefastlæggelsen er indskrevet.

Her kan der optræde en misforståelse med hensyn til udsagnskraften af de resultater, der fremkommer ved en sådan analyse. Hvis vi påviser, at en given interventionsmåde er i overensstemmelse med en bestemt klasses interesser, udsiger det ikke noget om, *hvorfor* politikken er, som den er, der er ikke leveret en kausal forklaring på politikken udformning. Misforståelsen består netop i at læse udsagnet om politikken som en forklaring: den givne politik ser ud som den gør, fordi det er i den herskende klasses interesse. En sådan funktionel kausalitet kan ikke accepteres, da den forklarer en proces med processens resultat, og bliver enten teleologisk – historien styrer mod et mål – eller tautologisk – staten varetager den herskende klasses interesser, fordi den varetager den herskende klasses interesser.

Hvis vi skal afdække årsagerne til statens funktionsmåde, må vi gå andre veje, og f.eks se på klassernes organiserede handling i forbindelse med politikken udformning, på samfundskonomiens tvang kombineret med statens relative autonomi, eller på bureaukraters og politikeres ideologi o.l.

Funktionsanalysen leverer altså ikke i sig selv forklaringer på statens politik. Ikke desto mindre kan det være særdeles relevant at foretage sådanne undersøgelser af statsinterventionernes forhold til klassernes interesser.

For det første er det et nødvendigt led i en analyse af den samfundsmæssige udvikling. Statens rolle i udviklings- og forandringsprocesserne er først belyst tilfredsstillende, når det er klargjort, hvilke klasseinteresser, der tilgodeses henholdsvis tilsidesættes af statens politik. For det andet kan det være et frugtbart indledende skridt i analysen, da det giver nogle meget sikre indikatorer på de samfundsmæssige magtforhold. Dette kan være særdeles nyttigt ved undersøgelser af samfund, hvor de politiske processer er svært overskuelige, ugenomsigtige eller utilgængelige for offentligheden og forskningen. Det er som bekendt slet ikke usædvanligt, at sådanne forhold gør sig gældende. Endeligt, for det tredje, kan en undersøgelse af statens funktionsmåde i forhold til klasseinteresserne give en nøgle til strukturelle determinationsforhold. Dette sidste skal forklares lidt nærmere.

Man kan tænke sig den situation, at analysen viser, at en given politik fremmer en bestemt klasses interesser, men at det samtidig ikke er muligt at identificere magtfulde organisationer eller andre kanaler, hvorigennem den pågældende klasse påvirker staten. Det kan ej heller påvises, at der i statsapparaternes interne ideologi er nogen særlig præference for den pågældende klasse. Hvordan forklarer vi så en sådan interventionsmåde? Et svar kan være, at den pågældende klasses økonomiske aktiviteter udgør en så væsentlig del af den samlede samfundsmæssige reproduktion, at samfundet kun kan reproducere, hvis denne klasse reproducere. Derfor formulerer og implementerer bureaukratiet, i overensstemmelse med sin indsocialiserede rolle, som varetager af almenvellet, en politik, der gavner denne klasse. De to dele af et sådant ræsonnement kan afprøves empirisk i det mindste principielt: klassens betydning for den samlede reproduktionsproces kan afdækkes ved strukturel analyse, og statsapparaternes selvstændige politikformulering kan kortlægges. Ikke altid vil en sådan hypotese vise sig at være rigtig. Der kan naturligvis forekomme situationer, hvor statens funktionsmåde kun kan forklare med rent ideologiske forhold, omend forhåndsformodningen er, at dette kun kan ske undtagelsesvist og er mindre sandsynligt, jo mere man nærmer sig politikområder, der berører væsentlige klasseinteresser. Det afgørende i nærværende sammenhæng er imidlertid, at det er analysen af statsinterventionernes funktioner i forhold til klasseinteresserne, der overhovedet leder forskeren på sporet af sådanne mulige strukturelle determinationsforhold.

Hermed afsluttes forsøget på at indkredse og præcisere det marxistiske interessebegreb. Hovedvægten lå på at vise sammenhængen mellem dette og de øvrige begreber i teoridannelsen, samt på at præcisere karakteren af koblingen mellem samfundsstruktur og interesse. Der blev peget på visse problemer forbundet med interesse-

begrebet, især knapheden på mere præcise retningslinier for dets anvendelse. Konklusionen her var, at sådanne problemer formentlig kan overvindes hen ad vejen. Men der blev ikke taget stilling til den mere principielle kritik, der er rettet mod det objektive interessebegreb.

Denne kritik er emnet for det følgende afsnit.

3. Kritikken af det objektive interessebegreb

Overskriften er naturligvis misvisende, eftersom der er tale om flere forskellige objektive interessebegreber. Af samme grund er der flere forskellige kritikker. Kritikken af Morgenthau's interessebegreb hænger således sammen med kritikken af hans magtbegreb.⁶⁶ Dermed adskiller den sig også fra kritikken af det marxistiske interessebegreb, i det omfang denne knyttes sammen med en kritik af klassebegrebet. Men der er et fælles tema i disse indvendinger, nemlig kritikken af overhovedet at arbejde med et objektive interessebegreb. Det er denne argumentation, vi nu skal se nærmere på.

I sin kritik af Morgenthau formulerer Rosenau det på følgende måde. "The national interest is rooted in values".⁶⁷ Spørgsmålet om, hvad der er den nationale interesse, er et spørgsmål om, hvad der er godt for nationen, dvs en værdidom. En sådan dom beror derfor i sidste ende på forskerens egne værdier. Det gælder derfor for hele den objektivistiske tradition, at dens tilhængere i virkeligheden blot lægger deres egne værdier ind i definitionen af den objektive interesse. Følgelig kan der ikke fremføres videnskabelige udsagn om den nationale interesses indhold.

En tilsvarende synspunkt er hævdet af Erik Rasmussen. For ham hænger kritikken snævert sammen med de krav, den videnskabelige værdirelativisme stiller til forskningen: "Videnskabeligt set frembyder et objektive interessebegreb den vanskelighed, at værdirelativismen gør det umuligt at fastlægge et kriterium til afgørelse af, hvad den objektive interesse er".⁶⁸

Det centrale i kritikken er altså, at det objektive interessebegreb er uvidenskabeligt, fordi det introducerer forskerens egne værdier og ideologiske synspunkter i teoridannelsen på en måde, der er uforenelig med den videnskabelige værdirelativismens krav. Et udsagn om, hvori en classes eller nations interesser består, uafhængigt af hvad de til klassen eller nationen hørende individer måtte mene derom, er et udsagn om, hvad disse individer kollektivt *bør* stræbe efter. Rigtigheden af et sådant udsagn kan ifølge kritikken ikke afgøres videnskabeligt.

Denne kritik er især fremført af ikke-marxistiske teoretikere, men mindst en moderne marxist har tilsluttet sig synspunktet, nemlig Göran Therborn: "But when used in more complex contexts to denote "long term", "objective", or "true" interests – that is to say, something other than factual preferences – the notion (of class

interests – MO) seems to provide a spurious objectivity to what is essentially ideological evaluations".⁶⁹ Med denne begrundelse vælger Therborn helt at undlade at tale om klasseinteresser.

Det er klart, at denne kritik er så dybtgående, at den ville invalidere det objektive interessebegrebs anvendelse i videnskabelig sammenhæng, hvis der ikke kunne argumenteres imod den. Det kan der imidlertid, Men argumentationen går ikke på, at det objektive interessebegreb er værdifrit, men derimod på, at dette forhold ikke fratager begrebet videnskabelig status.

Det turde fremgå af det marxistiske interessebegreb, som det er præciseret ovenfor, at dette på ingen måde er værdifrit. Tværtimod ligger der i det en stillingtagen for livsformernes udfoldelse, og specielt for bestemte livsformers udfoldelse, nemlig de direkte producenter. Det kan siges endnu tydeligere: det er indeholdt i det generelle marxistiske synspunkt, som er til stede i enhver konkret fastlæggelse af klasseinteresser, at dominans-, herredømme- og udbytningssrelationer er hindringer for de dominerede klassers udfoldelse af deres livsform. Dermed er det i disse klassers interesse at ændre den samfundsmæssige status quo, hvis denne rummer dominansstrukturer.⁷⁰ Interessebegrebet er således knyttet til bestemte værdipræmisser.

Forholdet kompliceres ganske vist af, at man i den marxistiske teoridannelse også fremsætter udsagn om de dominerende klassers interesser, hvadenten det nu er bourgeoisiets eller feudalaristokratiets. Som bekendt er det ikke normalt, at man fra en marxistisk position tager stilling til fordel for disse klassers interesserealiserings. Tværtimod vil en politisk vurdering funderet i marxismen almindeligvis være, at disse interesser så vidt muligt skal imødegås. Dette indebærer, at sammenhængen mellem de objektive interesser og forskerens værdipræmisser ikke ler helt så simpel, som Rosenau gjorde den til. En tilsvarende argumentation kan iøvrigt gennemføres med henblik på de nationale interesser. Også her er det muligt, på grundlag af Morgenthau's teoridannelse, at fremsætte udsagn om, hvad en fjendtlig nations interesser er, uden at dette implicerer en accept af, at disse interesser *bør* realiseres.

Dette kunne forlede til den opfattelse, at interessebegreberne faktisk er hævet over ideologiske standpunkter, og dermed unddrager sig kritikken. Men synspunktet er ikke holdbart. Der er allerede peget på, at der i den marxistiske teori ligger grundlæggende værdipræmisser. På samme måde kan der argumenteres for, at der i Morgenthau's teoridannelse er indskrevet værdipræmisser – f.eks at nationalstatens overlevelse er en fundamental værdi. Det vil næppe være muligt at opretholde en argumentation for, at disse teoribygninger, og dermed de interessebegreber som de rummer, er værdifri.

Men det er imidlertid heller ikke det, den videnskabelige værdirelativisme kræver. Det kræves måske nok, at man i størst muligt omfang gør sig fri af ubevidste vurderingers indflydelse på resultaterne, men ikke at man gør forskningen værdifri i betydningen hævet over grundlæggende værdipræmisser. Dette hævdes at være umuligt. Som bl.a. påvist af Gunnar Myrdal gælder det for alle samfundsvidenskabelige teoridannelser, at de hviler på bestemte ontologiske, epistemologiske og værdimæssige eller politiske præmisser i indbyrdes sammenhæng.⁷¹ Det, der adskiller de forskellige teoridannelser, er netop bl.a., at der i disse grundbegreber og antagelser rummes forskellige værdipræmisser. Grundantagelserne i Morgenhaus realistiske teori rummer således andre værdipræmisser end marxismen. Den videnskabelige værdirelativismes krav er altså ikke, at forskningen gøres værdifri, men derimod, at man i størst muligt omfang gør sig sine værdipræmisser klart og fremlægger dem eksplicit.

Valget mellem forskellige alternative teoribygninger kan ikke finde sted på grundlag af en videnskabelig bevisførelse for den ene eller anden traditions rigtighed. Det hviler derimod på vurderinger af de forskellige teoridannelsers hensigtsmæssighed samt accept eller forkastelse af implicerede værdipræmisser. Da det objektive interessebegreb altid er defineret indenfor bestemte teoridannelser og i sammenhæng med andre begreber, kan de værdiudsagn, der hænger sammen med interessebegrebet, heller ikke gøres til genstand for en videnskabelig afprøvning. Men dette gælder kun, når vi stiller teoribygninger med forskellige værdipræmisser overfor hinanden. Indenfor en given teoridannelse ser det anderledes ud. Her er visse værdier lagt fast, qua valget af teoretisk ramme, og der er derefter intet principielt til hinder for, at der på dette grundlag formuleres udsagn om, hvad der er i en given aktørs objektive interesse. Hermed er ikke sagt, at det er nemt eller problemfrit at gøre dette, eller at man idag har rimeligt afprøvede retningslinier for, hvorledes det skal gøres. Den eneste konklusion, der skal drages på dette sted, er at kritikken af begrebet objektiv interesse kun har ret for så vidt som den taler om muligheden for at formulere et interessebegreb, der hæver sig over de grundlæggende uenigheder, der skiller forskellige traditioner og teoribygninger. Indenfor de enkelte positioner – eksempelvis marxismen eller den realistiske teori om international politik – falder indvendingen derimod bort. Her leverer de pågældende teoridannelser selv de kriterier af værdimæssig og anden art, der gør det principielt muligt at tage videnskabelig stilling til de objektive interessers indhold.⁷²

4. Konklusion

Hermed er diskussionen af subjektive og objektive interessebegreber afsluttet. For begge begrebers vedkommende blev der peget på, at der er forskellige problemer forbundet med deres anvendelse i konkrete analyser. Men det blev også konkluderet, at de mere principielle indvendinger, der er rettet mod hver af de to begreber, ikke er holdbare. Der er altså ingen hindringer af principiel art for at anvende et subjektivt eller et objektivt interessebegreb i et teoretisk arbejde.

Samtidig blev der, især i forbindelse med behandlingen af det objektive interessebegreb, gjort opmærksom på, at interessebegreb altid defineres i sammenhæng med andre begreber indenfor en eller anden teoribygning eller teoretisk ramme. Derfor kan der ikke føres en argumentation for det ene eller andet interessebegrebs fortrin frem for andre, isoleret fra en mere omfattende diskussion af forskellige samfundsvidenskabelige traditioner og teoridannelser.

Af samme grund gælder det, at forsøg på at indkredse og bestemme interessebegrebet nærmere, herunder forsøg på at besvare de øvrige problemer, der blev omtalt i indledningen (forholdet mellem nationale interesser og klasseinteresser, og den nationale interesses nærmere indhold), sådanne forsøg må nødvendigvis finde sted indenfor og med løbende reference til en eller anden samfundsvidenskabelig teoridannelse eller tradition.

Morten Ougaard

Noter

Dette arbejdsrapport er udarbejdet som led i forskningsprojektet "determinanter for De Forenede Staters politik i forhold til perifere samfund", finansieret af Det samfundsvidenskabelig Forskningsråd.

¹ Se den teorihistoriske oversigt hos Donald E Neuchterlein, *United States National Interests in a Changing World*, Lexington, 1973. Se også Friedrich Kratochwill, "On the Notion of 'Interest' in International Relations", *International Organization*, 36, 1, Winter 1982, pp 1-30; kapitel 2 i Stephen D Krasner, *Defending the National Interest: Raw Materials Investment and U.S. Foreign Policy*, Princeton: Princeton University Press, 1978; Donald E Neuchterlein, "The Concept of 'National Interest': A Time for New Approaches", *Orbis* Vol 23 nr 1, Spring 1979 pp 73-92; Martin Rochester, "The paradigm debate in international relations and its implications for foreign policy making: toward a redefinition of the 'national interest'", *Western Political Quarterly*, 31, 1, March 1978, pp 48-58, samt F A Sonderman, "The Concept of the National Interest", *Orbis* 21, 1, Spring 1977, pp 121-128.

- ² Dette blev foretaget af James E Rosenau i artiklen "National Interest" i *International Encyclopedia of the Social Sciences*, London: Macmillan and The Free Press, 1968, pp 34–40.
- ³ James E Rosenau, *op cit*. Ikke alle opholder sig ved denne distinktion. Således ikke Joseph Frankel, *National Interest*, London: Macmillan & Co, 1970, der diskuterer hvad den nationale interesse måtte rumme, uden at klargøre om der henføres til egne værdipræmisser, til andres værdipræmisser eller til en eller anden objektiv kategori.
- ⁴ Dette er nok ikke tilfældet længere. Det er bl.a påpeget af Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, New York: Cambridge University Press, 1981, p 5 n, at der i de senere år har været en fornyet stor interesse for "Grand Theory".
- ⁵ Karakteristisk for denne retning er, at den betoner samspillet mellem økonomi og politik. Politik er i høj grad styret af økonomiske interesser, og en række væsentlige politiske konflikter i det internationale system angår økonomiske spørgsmål. Og omvendt er den økonomiske udvikling medbestemt af politiske beslutninger og institutioner, og dermed af samfundsmæssige magtforhold. Blandt fremtrædende repræsentanter for denne retning kan nævnes David P Calleo, *The Imperious Economy*, Cambridge Mass: Harvard University Press, 1982; Robert Gilpin, *U.S. Power and the Multinational Corporation*, New York: Basic Books, 1975; Robert Gilpin, *War and Change . . .*, *op cit*; Stephen D Krasner, *Defending the National Interest . . .*, *op cit*; og Joan Edelman Spero, *The Politics of International Economic Relations*, (Second edition), New York: St. Martin's Press, 1981.
- Sammenkædningen af økonomi og politik i denne tradition betyder, at den repræsenterer en tilnærmelse til marxismen, og iøvrigt har flere af de nævnte værker karakter af en direkte debat med marxistiske positioner. Dette gælder især Gilpins og Krasners arbejder. Det er specielt bemærkelsesværdigt, hvor meget den politiske økonomis grundsyn, som det er formuleret af Gilpin, ligner et historisk-materialistisk paradigme. Der er fortsat den marxistiske klasse-teori til forskel, men opfattelsen af, at samfundsudviklingen er et resultat af en politisk kamp mellem forskellige – overvejende økonomiske – interesser, og at institutionerne udtrykker magtforhold mellem forskellige interesser, og derfor ændrer sig, når magtforholdene ændres, – alt dette finder vi også hos Gilpin. Se Gilpin, *War and Change . . . op cit*, især p 9 ff.
- ⁶ Det kan dog diskuteres, og er blevet diskuteret, om Morgenthau nu også er objektivist. Mere herom senere.
- ⁷ Nogle væsentlige bidrag indenfor denne tradition er samlet i Dieter Senghaas (hrsgb), *Kritische Friedensforschung*, Frankfurt: Suhrkamp, 1971. Af relevans for interessediskussionen i denne antologi er især: Dieter Senghaas, "Editorisches Vorwort", pp 7–21; Lars Dencik, "Plädoyer für eine revolutionäre Konfliktforschung", pp 247–270; Herman Schmid, "Friedensforschung und Politik", pp 25–54. Andre væsentlige bidrag er E K Jahn, "Das Problem der Identifizierung von Interessen im Internationalen System". I Klaus Jürgen Gantzel (hrsgb) *Internationale Beziehungen als System*, Opladen: Politischer Vierteljahresschrift, Sonderheft 5/1973, pp 347–384, og Reimund Seidemann, "Akteur und Interesse als analytische Konzepte zur Erfassung von Beziehungen am Beispiel USA-Südafrikanische Republik", *Politische Vierteljahresschrift*, vol 15, 1974, pp 313–390.
- ⁸ Med hensyn til det marxistiske interessebegreb skal især henvises til følgende: Isac Balbus, "The Concept of interest in Pluralist and Marxian Analysis", *Politics and Society*, vol 1 nr 2, Summer 1971, pp 151–177, Ralf Dahrendorf, *Class and Class Conflict in Industrial Society*, Stanford: Stanford University Press 1959; John Martinussen, *Staten i perifer og postkoloniale samfund: Indien og Pakistan I–IV* Århus: Politica, 1980; og Nicos Poulantzas, *Political Power and Social Classes*, London; New Left Books, 1973, (fransk original Paris 1968), p 104 ff; samt bemærkninger om interessebegrebet i Eric Olin Wright, *Class Crisis and The State*, London: New Left Books, 1978, p 88 ff.
- ⁹ Feks hos Erik Rasmussen, *Komparativ Politik 1*, København; Gyldendal, 1968, p 118 ff.
- ¹⁰ En sådan afvisning findes hos Truman, som citeret af Rasmussen, *op cit*. Se også Balbus' diskussion af forskellige afvisninger af det objektive interessebegreb, herunder Trumans, i Balbus *op cit*.
- ¹¹ For en indføring i den overvejende angelsaksiske debat af individuelle objektive interesser se Theodore M Benditt, "The Concept of Interest in Political Theory" i *Political Theory* vol 3 no 3, August 1975, pp 245–258, Andrew Reeve and Alan Ware "Interest in Political Theory", *British Journal of Political Science*, Vol 13 part 4, October 1983, pp 379–400, Christine Swanton, "The Concept of Interest", *Political Theory* 8, 1, February 1980, pp 83–101, og G Wall, "The Concept of Interest in Politics", *Politics and Society* 5, 4, 1975 pp 487–510.
- ¹² Citatet skyldes forskerne Farniss og Snyder og findes i James Rosenau, "National Interest", i *International Encyclopedia . . .*, *op cit*.
- ¹³ Poul Meyer, *Politisk Videnskab*, København: Berlingske Forlag, 1962, p 91.
- ¹⁴ Charles A Beard, *The Idea of National Interest*, New York: MacMillan, 1934.
- ¹⁵ Således Robert Gilpin i *U.S. Power and Multinational Corporation*, *op cit*, p 39. I den senere bog *War and Change . . .*, *op cit* lægger han noget større vægt på de objektive omstændigheder, uden dog eksplicit at bryde med den subjektivistiske opfattelse. Subjektivistiske positioner, der kun er sporadiske begrundede, findes også hos J Katzenstein, "Conclusion: Domestic Structures and Strategies of Foreign

- Economic Policy", *International Organization*, 31, 4, 1977, pp 879–920, specielt p 881: Stephen D Krasner. *Defending the National Interest* . . . , op cit p 13 og p 35 ff, Alexander L George and Robert Keohane, "The Concept of National Interest: Uses and Limitations" i *Commission on the Organization of Government for the Conduct of Foreign Policy, Appendices Vol 2*, Washington DC: GPO, June 1975, pp 64–74, og hos Donald E Neuchterlein, *United States National Interest*, . . . , op cit.
- ¹⁶ Erik Rasmussen, *Komparativ Politik 1* . . . , op cit p 119 ff.
- ¹⁷ Stephen D Krasner, *Defending the National Interest* . . . , op cit p 35 ff.
- ¹⁸ Rosenau, "National Interest" i *International Encyclopedia* . . . , op cit.
- ¹⁹ Dette træder tydeligt frem hos George og Keohane i "The Concept of National Interest" i *Commission on the Organization*, op cit, hos Neuchterlein, *United States National Interest* . . . , op cit og hos Friedrich Kratochwill "On the Notion of Interest . . .", *International Organisation*, op cit.
- ²⁰ Disse problemer diskuteres bl a af Charles A Beard, *The Idea* . . . , op cit, Joseph Frankel, *National Interest* . . . , op cit p 36 f, samt Stephen D Krasner, *Defending the National Interest* . . . , op cit.
- ²¹ Stephen D Krasner, *ibid*, p 35.
- ²² En analyse, der beskæftiger sig med dette problem er James P Hawley, "Protecting Capital from itself: U.S. attempts to regulate the Eurocurrency System", *International Organization*, Vol 38 no 1, Winter 1984, pp 131–165. Det her anvendte interessebegreb er ikke helt præcist. Det er således ikke ganske klart, om der er tale om et subjektivistisk interessebegreb, eller om et forsøg på at nuancere en objektivistisk position. Se p 134. Jvnf også note 61 i nærværende artikel.
- ²³ Rosenau, "National Interest" i *International Encyclopedia* . . . , op cit.
- ²⁴ Isac Balbus, "The Concept of Interest . . .", op cit p 152.
- ²⁵ Poul Meyer, op cit p 93.
- ²⁶ Isac Balbus, op cit p 156 f.
- ²⁷ Jævnfør note 5.
- ²⁸ Hans J Morgenthau, *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*, Fifth Edition, New York: Alfred E Knopf, 1973, p 5.
- ²⁹ E K Jahn, op cit p 361.
- ³⁰ Morgenthau, op cit p 4.
- ³¹ En karakteristisk formulering lyder således: "The natural aim of all scientific undertakings is to discover the forces underlying social phenomena . . ." *ibid*, p 16.
- ³² *ibid*, p 5.
- ³³ *ibid*, p 8.
- ³⁴ Jvnf også Morgenthaus bifaldende Weber-citat: "Interests (materiel and ideal), not ideas dominate directly the actions of men". *ibid*, p 9.
- ³⁵ *ibid*, p 6.
- ³⁶ *ibid*, p 9.
- ³⁷ Jvnf den i note 11 omtalte litteratur.
- ³⁸ Morgenthau, op cit p 4.
- ³⁹ *ibid*, p 34.
- ⁴⁰ *ibid*, p 35.
- ⁴¹ *ibid*, p 27.
- ⁴² *ibid*, p 31.
- ⁴³ Stockholm: Aldus/Bonniers: 1978.
- ⁴⁴ Goldman, op cit p 14.
- ⁴⁵ *ibid*, p 54.
- ⁴⁶ *ibid*, p 60 f.
- ⁴⁷ *ibid*, p 138 f.
- ⁴⁸ Se note 7.
- ⁴⁹ Raimund Seidelmann, op cit p 332.
- ⁵⁰ *ibid*, p 320.
- ⁵¹ *ibid*, p 330.
- ⁵² Egbert Jahn, op cit p 363.
- ⁵³ De fyldigste bidrag findes i den i note 8 omtale litteratur.
- ⁵⁴ Se specielt Raimund Seidelmann, op cit p 320 f.
- ⁵⁵ Sammenhængen mellem interesse og samfundsstruktur er fremhævet af Poulantzas, op cit, Balbus, op cit og Dahrendorf, op cit.
- ⁵⁶ Balbus' terminologi er i denne sammenhæng ikke helt velvalgt. Han taler i forbindelse med den abstrakte interessebestemmelse om den måde, hvorpå "life-chances are objectively affected by objective conditions" (Balbus, op cit p 153). Dette konnoterer en blot fysisk overlevelse. Derudover adskiller hans synspunkt sig iøvrigt fra det, der her er lagt til grund, derved at han tager udgangspunkt i individuelle interesser og "life-chances", der efterfølgende aggregeres til kollektive klasseinteresser. Hos Poulantzas knytter interessebegrebet sig til den kollektive entitet, klassen. Iøvrigt skal det bemærkes, at Jahn, op cit arbejder hen imod at formulere en fundamental menneskelig overlevelsesinteresse som grundlag for sin kritiske fredsforskning.
- ⁵⁷ Thomas Højrup, *Det Glemte Folk*, København: Statens Byggeforsknings Institut, 1983.
- ⁵⁸ Dette er ikke en tilbagevenden til et subjektivt interessebegreb, da Højrup's analyse netop viser, at normer og værdier kan fremanalyseres uafhængigt af klassemedlemmernes forståelse deraf, og at de kan vises at være funktionelle for livsformens reproduktion.
- ⁵⁹ Interessebegrebets betydning i analysen af samfundsudviklingen fremhæves bl a af Balbus, op cit.
- ⁶⁰ Dette betones bl a af Dahrendorf, op cit, der taler om latente og manifesterede interesser, samt af Wright, op cit, der betegner interesserne som potentielle mål, klasserne under givne omstændigheder vil stille sig. Disse formuleringer er lidt problematiske, da de åbner op for den opfattelse, at interesserne kun under visse omstændigheder betinger klassernes praksis. Det spørgsmål rejses da, hvad der betinger klassernes praksis, når disse omstændigheder ikke er til stede. Synspunktet kritiseres af Poulantzas, op cit. I hans formulering er det snarere således, at interessen

- altid betinger praksis, men på en måde, der bla er formet af den politiske kamp, herunder de modstående klassers praksis.
- ⁶¹ Det er muligvis en sådan sammenhæng James P Hawley hentyder til med sin lidt uklare bestemmelse af interesserne som "essentially constituted and constructed and thus closely related to ideology. They are not necessarily a direct reflection of social or class situation, nor are they simply reflections of social structures: indeed, ideology itself plays an active role in their social construction and definition". James P Hawley, "Protecting Capital . . .", *op cit* p 134. Det bliver aldrig klart i Hawleys formuleringer, om interesserne er en indirekte refleks af samfundsstrukturen, eller om der er tale om rent ideologiske konstruktioner.
- ⁶² Der er her en klar parallellitet til interessebegrebet hos Morgenthau. Også der var der jo tale om på den ene side en abstrakt fastlagt grundlæggende interesse, og på den anden side en altid historisk specifik tillem্পning af denne grundlæggende interesse til de konkrete forhold.
- ⁶³ Poulantzas, *op cit* p 112.
- ⁶⁴ Jvnf den afsluttende diskussion i Martinussen, *op cit* p 1433 ff.
- ⁶⁵ Mere systematiske forsøg herpå finder vi vel egentlig kun i Martinussen, *op cit*, samt i de heraf inspirerede analyser.
- ⁶⁶ Rosenau, *op cit*.
- ⁶⁷ *ibid*.
- ⁶⁸ Erik Rasmussen, *op cit*, p 119. Som det vil fremgå om lidt har Rasmussen modificeret sin position senere.
- ⁶⁹ Göran Therborn, *What Does the Ruling Class Do When it Rules?*, London, New Left Books, p 146.
- ⁷⁰ I den sammenhæng forekommer det gådefuldt, at en marxist som Therborn opgiver interessebegrebet, fordi det rummer "ideological evaluations". Det synspunkt implicerer jo, at der kan konstrueres en værdifri marxisme, der står uden tilknytning til arbejderklassens politiske projekt – socialismen. Dette turde være en *contradictio in adjecto*.
- ⁷¹ Gunnar Myrdal, *Objektivitetsproblemet i samhøllsforskningen*, Stockholm: Rabén & Sjögren, 1968, p 39 ff. Se også diskussionen af værdirelativismen hos Erik Rasmussen, *op cit* p 31 ff, og John Martinussen, *Bidrag til analyse af den pakistanske stat*, Århus: eget forlag, 1974, p 4 ff.
- ⁷² Iøvrigt synes en af det objektive interessebegrebs tidligere kritikere, Erik Rasmussen, nu at have accepteret dets analytiske værdi, men med en klar angivelse af, at det ikke kan forpligte på tværs af forskellige teoretiske udgangspunkter. "Med andre ord: den "objektive" interesse er et led i selve definitionen af en given klasse og karakteriseres derfor efter mine begreber bedst som apriorisk. Der er intet forkert i tentativt af definere en interesse apriorisk, men der er heller ingen grund til, at andre forskere skal lade sig imponere af termen *objektiv*". Anmel-

delse af John Martinussen, "Staten i perifere og postkoloniale samfund: Indien og Pakistan", *Statsvetenskaplig Tidsskrift*, Årg 83, nr 3, 1980, pp 192–204.

Samband mellan ekonomisk och politisk utveckling i Sverige

En forskningsöversikt*

1. Inledning

1.1 Politisk ekonomi

Interaktionen mellan ekonomin och politiken har blivit mer intensiv under senare år i takt med att den ekonomiska utvecklingen inom allt fler sektorer kommit att bero på politiska beslut. Befolkningens efterfrågan på varor och tjänster som inte kan produceras på den öppna marknaden har ökat liksom kraven på en annan fördelning av samhällets inkomster. Detta har gjort att allt fler beslut rörande ekonomiska förhållanden fattas, inte på den fria marknaden, utan av samhället efter politiska processer där individer och grupper söker påverka besluten så att de blir förmånliga för dem. För att kunna förstå verkligheten måste därför även andra beslutsmekanismer än prissystemet studeras.¹ Ekonomiska faktorer har också stark inverkan på politiska beslutsinriktning. Dessa förhållanden har utgjort argument för en forskningsinriktning som syftat till att bryta åtskillnaden i studiet av ekonomin och politiken.

De klassiska nationalekonomerna och deras senare efterföljare studerade i huvudsak marknadens ekonomi. De intresserade sig i mindre utsträckning för att analysera statens aktiviteter. Orsaken till detta var bla att politiken togs som institutionellt given. Statsmakterna antogs helt enkelt vilja och ha förmågan att genomföra den av ekonomerna föreslagna politiken för samhällets bästa. Staten i sig påstods vara improduktiv.² Likaledes ansågs den traditionella statsvetenskapen i alltför liten utsträckning beakta ekonomiska faktorer för att förklara politiska förhållanden.³

Politisk ekonomi, studiet av de ömsesidiga relationerna mellan ekonomin och politiken i ett samhälle,⁴ har uppstått som en reaktion på dessa förhållanden. Ett antal nationalekonomer i Lund tillhörde pionjärerna vad gäller att studera området då de analyserade konjunkturutvecklingens samband med politiska kriser i ett land. Detta skedde redan på slutet av 1940-talet. Dessa forskare hade under lång tid få efterföljare internationellt och inga alls nationellt.

Det skulle dröja 25 år innan ansatsen uppmärksammades rejält. Då skedde det genom internationell forskning om hur samhøllsekonomin utveckling påverkar valresultat och partipopularitet. Riktningen har efterhand